

HEGYELI ATTILA

A moldvai csángók magyar nyelvi oktatásának szükségességéről

*Borbáth Erzsébetnek ajánlom,
hálás köszönettel mindazért, amit tőle tanulhattam*

Az itt következő tanulmányt egy tanár írta. Minden pedagógus – köztük magam is – sokkal szívesebben foglalkozna módszertani, oktatási kérdésekkel, magukkal a gyerekekkel, mint a politikával, az oktatás politikai vetületeivel. A moldvai csángó gyerekek magyar nyelvre tanítása mégis mélységesen politizált kérdés: ez így volt az 1950-es években is, az lett 1990 után is.¹ Én is – akár 12 másik tanártársam, akik 2002 januárjában még mindig az iskola keretein kívül kénytelenek a magyar nyelvet tanítani csángó gyerekek számára szülőföldjükön – szívesen tanítanám szaktárgyamat (a magyar nyelvet és irodalmat) a hivatalos román állami iskolában. De ez sok csángó szülő akarata ellenére a mai napig nem lehetséges. Sőt, a román hatóságok mindent elkövetnek, hogy ilyen iskolán kívüli formában is megszűnjön a magyar nyelv oktatása.²

A tanárok dolga azonban az, hogy tanítsanak, így aztán megkerestük mi is Moldvában annak a lehetőségét, hogy mégis taníthassuk a gyerekeket szüleik nyelvére, ahogyan megkeresték ezt a lehetőséget azok az erdélyi tanárok is, akiknek keze alatt az elmúlt tíz esztendőben sok csángó fiatal tanult magyarul.

Az itt következő tanulmányban megpróbálom összefoglalni a jelenlegi helyzet előzményeit, illetve felvázolom a magyar nyelv oktatásának mai esélyeit, lehetőségeit.

---

1 A politizáltság kérdését megerősíti Kapalo 1993 és Pálffy 1997 is.

2 Összefoglalóan a 2001-es év ilyen tárgyú eseményeit l. Gazda 2001.

Szükségesnek mutatkozik néhány történeti tény megemlítése, hogy világosabb legyen, milyen előzményekre épült a most kialakult oktatásszervezési elképzelés. Így meg kell említenünk az ötvenes években, a Magyar Népi Szövetség által kezdeményezett oktatási kísérleteket. 1948–49-ben Moldova-szerre beindultak magyar nyelvű osztályok. Volt olyan falu, ahol csak magyarul lehetett tanulni, voltak olyan települések is, ahol párhuzamosan létezett a román és magyar nyelvű oktatás. Bákóban létezett magyar nyelvű tanítóképző is. Mindezeket az ötvenes évek közepétől kezdődően rendelettel megszüntették. 1953 őszén felszámolták a legtöbb ilyen iskolát, majd 1956-ban sok településen a magyar nyelvet tantárgyként bevezették a román tannyelvű iskolákban, de két év múlva, 1958–59-ben teljesen felszámolták az iskolán belül még létező magyar szót.³ Ettől a dátumtól máig nem lehetséges a moldvai román tannyelvű iskolákban a magyar nyelv tanítása, illetve évtizedeken keresztül tiltott volt annak használata még az iskola udvarán is. Számátalan olyan emberrel találkozhatunk ma is moldvai csángó falvakban, akik arról mesélhetnek, hogy milyen brutális agresszióval büntették a magyar nyelv használatát az iskola falán belül.⁴

Az a néhány évig létező magyar nyelvű oktatás azonban tanulságos lehet számunkra is, főleg azért, mert köztünk vannak még az akkori diákok. Immár nagyapák lettek, de az iskolai éveket nem felejtették el. A velük való beszélgetések alapján világosan leszűrhető a tanulság: azok az emberek, akik ma is kedvesen emlékeznek vissza akkori tanáraikra, ma is jó tanárnak mondják hajdani oktatóikat (elsősorban tanítónőkről, tanítókról van szó), a mai napig megmaradtak olyanoknak, akik vállalják magyar identitásukat, hajlandóak tenni is azért, hogy anyanyelvük megmaradjon, kultúrájuk ne vesszen el.⁵ Természetesen egy-egy eset elemzésekor sok más tényező is számításba jöhet. Fontos a családi hagyomány, a rokonok hozzáállása, a munkahelyi lehetőségek, a kárpát-medencei kapcsolatok stb. Mégis a fent leírt trenddel szemben megfigyelhető az ezzel ellentétes folyamat is: azokban a falvakban, ahol nem éppen lelkiismeretes magyar pedagógus dolgozott, az akkori diákok nagy százalékban lettek a román ideológia kiszolgálói, a mára már teljesen világosan

3 Jó adatokat szolgáltat az ötvenes években zajló moldvai magyar oktatással kapcsolatosan Vincze Gábor történész (Vincze 2000). A megjelölt helyen hiteles dokumentumok másolatait is közli a szerző.

4 Sok beszédes visszaemlékezést kötetbe szedve is olvashatunk Sylvester Lajos munkájában (Sylvester 2000).

5 Itt nem áll módunkban részletezni a csángóság identitásának egyedülálló vonásait. Erre vonatkozóan lásd pl. Hegyeli 2000.

körvonalazódott román csángók identitásának szószólói. Tehát a tanulságot le kell vonnunk, kötelességünk tanulni a fenti jelenségből.

Aztán 35 év után ismét napi téma lett a csángók magyar nyelvű/nyelvi oktatása. A kommunizmus elnémító évtizedei után a felszabadult magyar törekvések kaotikus csángómentő akciósorozata következett.

Mivel sokáig nem létezett a csángóknak semmiféle érdekvédelmi szervezete, majd amikor létre is jött, igen alacsony hatékonysággal dolgozott, nem volt egy olyan szerv sem, amely összehangolhatta volna többek közt az oktatási tennivalókat. A magyarországi kormányzati, illetve civil szféra segítőkészsége létezett, akár a nyugati és erdélyi magyarság segíteni akarása is. Ez a segítőkészség a kilencvenes évek elején – nagyon erőteljesen átítatva nemzeti érzelmekkel – minimális szakmai szempontrendszer mentén támogatott bizonyos próbálkozásokat. Nézzük, melyek is voltak ezek?

I. Létezett Moldvában egy naiv kezdeményezés, amely nem szaktanárokkal, rendszerszerűség nélkül (pedig ez hosszú távon lehetetlenné tesz minden oktatási folyamatot) próbált válaszolni azokra a minimális igényekre, amelyek a magyar nyelv oktatását kérték csángó falvakban. Ilyen próbálkozás volt Szabófalván Perka Mihály részéről, Lészpeden pedig Fazakas Józsi és Fehér Kati akaratából, majd rövid ideig Klézsén Duma András kísérlete. Mindezek fokozatosan megszűntek részben a tényleges román karhatalmi ellenállás miatt, részben pedig az oktatási folyamat csődjé miatt is. Az itt befektetett energiák nem térültek meg. Az oktatás hatékonyságát vagy inkább hatástalanságát az is mutatja, hogy a fent említett tanítók keze közül kikerült tanítványok minimális hányada folytatta tanulmányait magyarul.

II. A fent említett oktatással semmilyen viszonyt nem tartott fenn az Erdélyben zajló csángóoktatás. A kilencvenes évek elején indult és napjainkig is tartó rendszer lényege az, hogy moldvai csángó falvakból gyerekeket hoztak ki különböző erdélyi iskolákba, ahol magyarul zajlott az oktatás. Ez a forma már sokkal hatékonyabb volt, hiszen itt szaktanárok tanították a gyerekeket. Azonban ezek a tanárok nem voltak felkészülve, felkészítve erre a speciális oktatási feladatra. Ennek a korszaknak a kiemelkedő képviselője Borbáth Erzsébet, aki ezekben az években a csíkszeredai József Attila Általános Iskola igazgatónöje volt. Az ő szakmai tudása és elhivatottsága, szervezőkészsége mentette meg ezt a jelenséget a teljes csődtől. Természetesen nagy szerepe volt itt sok más tanárnak is, de az a tény, hogy egyáltalán fennmaradhatott ez a folyamat ennyi éven át, elvitathatatlanul Borbáth tanárnő érdeme. Ő volt az első, aki felismerte, hogy ez egy speciális oktatási feladat, amelyet nem lehet, és nem

szabad nem külön kezelni. Ugyancsak az ő nevéhez fűződik az a felismerés is, hogy az oktatási folyamatba bekapcsolt gyerekek sorsát is követni kell, nem elég a szakórákat megtartani nekik. Így elsősorban Csíkszeredában, de Udvarhelyen, Kovásznán, Régenben, Sepsiszentgyörgyön, Gyulafehérváron, Bukarestben is tanultak magyar nyelven moldvai csángó gyerekek százai egy évtizeden át. Ennek az oktatási folyamatnak óriási költségei voltak, amelyet az egyház, a mindenkori magyar kormányzat, itthoni és külföldi magánszemélyek, vállalkozók álltak. A szervezés illetéktelenül a pedagógusok kezébe került, éppen azért, mert nem volt egy elég erős csángó érdekvédelmi szervezet, amely ezt a munkát felvállalta volna. Szándékosan nem említék pontos statisztikákat arra vonatkozóan, hogy hány diák került magyar tannyelvű osztályokba, illetve közülük hányan morzsolódtak le, hányuk esetében beszélhet a szakma sikertörténetről. Szinte irrelevánsak a számok, ha azt mondom, hogy egyáltalán létezett olyan gyerek (és ilyen sajnos nem egy, nem egy tucat, nem is száz, hanem több volt), akinek az életében ez a kísérlet törést okozott. Nagyon sokan voltak, akik nem bírták el a meggondolatlan lépést, amelyet fejük fölött a felnőttek, a csángómentők eszközöltek: beírátták őket a gyenge román tannyelvű iskolák után valamelyik (általában igen jó) magyar tannyelvű iskolába. A gyerekek toborzása is esetleges volt, ma már meg se tudjuk mondani pontosan, hogy kik győzték meg a szülőket, kik szedték össze ezeket a gyerekeket. Az igazi előválogatás (amely szülőfalujukban zajlott) nem a gyerekek képességei szerint történt, hanem a családi, rokonsági kapcsolatok, illetve sok esetben szociális szempont szerint. Így a Borbáth tanárnőék által szervezett (néhány olyan tanév után, amikor teljességében hiányzott az előválogatás) anyanyelvi előkészítő táborok is már egy behatárolt társaságból válogatták ki a gyerekeket.

Jó esetben csángó osztályokat hoztak létre, rosszabb esetben pedig a csángó diákokat egyenesen betették a székely gyerekek közé tanulni. Az átmenet, a felkészülés egy magyar tannyelvű képzésre azonban mindkét esetben hirtelen történt. A pedagógusok csak mellékfoglalkozásként tudtak figyelni a kötelező tanmenet mellett a csángó gyerekek nyelvi, szociális, kulturális felzárkózására. Ilyen körülmények között csak az igazán jó képességű gyerekek tudták felvenni a versenyt a követelményekkel.⁶

A csángó gyerekek számára a magyar nyelv tanítása speciális módszertant igényelne, és sok külön foglalkozást, azaz kellő időt és felkészült

6 Az erdélyi középiskolai és gimnáziumi oktatásról összefoglalók: Borbáth – Eröss 1993; illetve Pálffy 1997.

pedagógust mindehhez. A tapasztalatok is azt mutatják, hogy minél komplexebb egy ilyen oktatási probléma, annál inkább a tanárt is próbára teszi, azaz minél nagyobb a gond a nyelv elsajátítása terén, annál felkészültebb pedagógusra van szükség.⁷ A moldvai csángó gyerekek az asszimilációs folyamat előrehaladottsága miatt mára (falvanként változó módon) a magyar nyelv csángó nyelvjárását is sok esetben rosszul beszélik. Akár családonként is, de falvanként biztosan változó az, hogy a magyar nyelv kapcsán hol beszélhetünk anyanyelvűségről, hol kétnyelvűségről, hol kevertnyelvűségről, hol pedig nyelvvesztésről.⁸

A pedagógiai kudarc ára itt a legnagyobb, ezáltal a szervezők és tanárok felelőssége is megsokszorozódik. Ugyanis a moldvai csángók otthon román tannyelvű iskolába járnak. Ezek az iskolák – talán tudatosan is – nagyon gyengék. Az innen kikerülő diákok tudása messze alább marad a követelményektől. Tehát a magyar nyelv tanítása, a magyar nyelvű helyesírás, olvasás elsajátítása, a hungarológiai ismeretek bepótlása csak az egyik probléma. Ezeket a gyerekeket fel kell zárkóztatni megfelelő versenyképes szintre az összes többi tárgyból is. Tehát gyengék ezek a moldvai iskolák, mégis működik bennük egy törvény: ha egy gyerek, mondjuk 12 éves korában elmegy tanulni magyar nyelven, ösztöndíjjal, és valamilyen ok miatt tanulmányait abbahagyja, többé soha nem kerülhet vissza a kibocsátó román tannyelvű intézménybe. És ez az a törés, amelyet nem szabad elfogadnunk egyetlen esetben sem. Ilyen példa pedig nagyon sok van, főleg a sepsiszentgyörgyi, kovásznai próbálkozások végződtek sikertelenül.

Minden kudarc ellenére a felsorolt helységekből olyan felkészült csángó fiatalok kerültek ki, akik megállták helyüket különböző romániai és magyarországi egyetemeken, és a jövőben a csángóság magyar nyelvű értelmiségi rétegét fogják alkotni. A székelyudvarhelyi tanítóképzőben magyar nyelvű csángó tanítónőket képeztek, kiknek nagy része Erdélyben tanít, de hárman Pusztinára és egy Dioszénbe is hazakerült.⁹

---

7 A gyerekek sokszor gyenge magyar nyelvű tudásuk ellenére is igen gyorsan fejlődnek, ha felkészült pedagógusok lelkiismeretesen dolgoznak velük: igen jól tükrözheti ezt egy olyan szöveggyűjtemény, amely Csíkszeredában tanuló csángó diákok magyar nyelvű szabad fogalmazásait tartalmazza. Borbáth 1994a.

8 L. Borbáth 1994b.

9 Ők a hivatalos állami rendszerben románul kénytelenek tanítani. Pusztinán így jelenleg Scripcaru Silvia és Nyisztor Margit tanítanak a hivatalos iskolában csak román nyelven, Barnat Simona pedig csak magyar nyelven, de az iskolán kívül tanít. Dioszénben Farkas Mónika dolgozik: az állami iskolában románul tanít, saját lakásán magyarul.

III. Egy harmadik oktatási vonal a magyarországi középiskolai oktatás volt. Ilyen eset viszonylag kevés van, mégis, úgy tudjuk, hogy ezek a próbálkozások még inkább hatástalanok voltak, mint az erdélyiek, hiszen a gyerekekkel nem foglalkoztak külön, beilleszkedésük a magyarországi városi iskolák világába még nehezebben ment.

IV. A kulturális idegenség és a környezetek közti szakadék miatt sok veszteséggel dolgoztak a Nemzetközi Előkészítő Intézetbe került diákokkal is. A lemorzsolódás itt is nagyon magas volt, különösen az első években. Azonban akárcsak a csíkszeredai oktatást, ezt is megmentette a teljes csódtól az itteni szakemberek hozzáállása. Ide évente 10 diák jutott be, de voltak olyan időszakok, amikor a 10 magyar állami ösztöndíjas hely nem telt be a gyenge szervezés miatt. Az előkészítő intézetben nyelvi és szaktárgyi előképzés után a diákok szabad választásuk szerint, reális felvételi nélkül kerültek be a különböző magyarországi egyetemek és főiskolák szakjaira. Az igazi lemorzsolódást itt tapasztalhatjuk: noha nem konkuráltak a felvételikor majdani csoporttársaikkal, mégis az egyetemi, főiskolai követelmények mindenkire nézve azonosak voltak. Ez pedig komoly megpróbáltatást jelentett a különben tárgyi tudás szintjén hátrányban levő csángó diákok számára. Mindehhez társul még az a kulturális idegenség, amellyel ők szembetalálták magukat Budapesten, Debrecenben, Szegeden vagy máshol.

Az oktatási próbálkozások deklarált célja egy évtizeden át a csángómagyar értelmiség létrehozása volt. Minden kudarc ellenére néhány értékes ember mégis elhagyta az egyetemek, főiskolák padjait. Egy részük hazatért, nagyobbik részük nem tért haza szülőföldjére, hiszen diplomájukat otthon semmire sem használhatják. A diploma megszerzése után gyakorlatilag az addig érvényesülő gondoskodás, hosszú évekig kapott ösztöndíj megszűnik, marad azonban az elvárás, hogy hazamenjenek és valamit otthon tegyenek a magyar kultúra, a magyar identitás érdekében. Az utat maguknak kell megkeresni.

Ennek a folyamatnak köszönhető a szülőföldön való jelenléte Bartha András szövetségi elnöknek, Bilibók Jenő alelnöknek és tanárnak, Róka Szilvia és Ghiurca Valentin tanároknak, illetve Nyisztor Tinka néprajzkutató, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége pusztinai vezetőjének. Az ő munkájuk ma már pótolhatatlan lenne a csángóság érdekképviselete szempontjából.¹⁰

---

10 Közülük Bilibók Jenő, Róka Szilvia és Ghiurca Valentin vesznek részt az iskolán kívüli oktatási programban magyartanárként.

A moldvai csángómagyarok oktatásának helyzete az ezredfordulón a következő fontosabb változásokon esett át:

1. Borbáth Erzsébet nyugdíjazásával megszűnt a csángó gyerekek iskoláztatásának csíkszeredai központja. Ez a központ spontán módon, Berszán Lajos gyimesfelsőlaki plébános (azóta iskolaigazgató) kezdeményezésére átkerült Gyimesfelsőlokra, ahová immár harmadik éve érkeznek moldvai csángó gyerekek tucat számra.

2. Megszűntek Moldvában az amatőr oktatási próbálkozások, ehelyett a 2000–2001-es tanévben Klézsén és Pusztinán szaktanárok irányításával megindult a gyerekek iskolán kívüli oktatása. Ez elsősorban magyar nyelvi oktatást jelent, magánoktatási formában, a román állami rendszer szempontjából illegálisan.

3. Szerencsére megszűnt a magyarországi középiskolákba irányuló gyerektoborzás.

4. Több moldvai faluban (Magyarfalu, Külsőrekecsin, Somoska stb.) olyan nyári oktatás alakult ki, amelyben elsősorban magyarországi egyetemisták részvételével zajlik a magyar nyelv oktatása.

5. Kialakult, de nincsen még összehangolva a moldvai csángó gyerekek nyári táboroztatása is. Több ilyen tábornak kimondottan oktatási jellege is van.

6. Megerősödött a magyarországi felsőoktatás iránti érdeklődés a jobb népszerűsítés, illetve a csíkszeredai folyamat „beérése” által.

Néhány mondatot kell szólnunk a hivatalos román oktatási rendszerbe való beilleszkedés esélyeiről vagy inkább esélytelenségeiről. Az 1990 utáni években Klézsén, Pusztinán, Lészpeden több ízben kérték a szülők gyerekeik részére a magyar nyelv oktatását. Ezt hol fakultatív tantárgyként, hol anyanyelvként szerették volna bevezettetni heti 1–4 órában. Tehát nem magyar nyelvű, hanem magyar nyelvi oktatást kértek. Kérvényeiket jó esetben iktatták, de legtöbbször semmibe vették a szülők ilyen irányú kérelmeit. A megfélemlítés és megalázás számos formájával élve, a moldvai román nacionalista triumvirátus (egyház, világi hatalmak, iskola) elérte, hogy a 2001–2002-es tanévre már egyetlen moldvai faluban se tegyék le kérvényeiket a szülők. Látna annak az esélyét, hogy megszervezhető iskolán kívül is a magyar nyelv oktatása, lemondtak arról a már évek óta tartó megalázó kérvényezési sorról, amely csak gondot hozott a nyakukra. A Csángószervezet vezetőségének álláspontja ebben a kérdésben továbbra is az, hogy kérni kell azokat a jogokat, amelyek

megilletik a közösséget, azonban a szülők esetében ez az elhatározás sokkal gyengébb. A Bákó megyei tanfelügyelőség vezetősége, akár a prefektúra vagy a papság is, világosan elmondta egy gyűlésen, hogy nem akarnak esélyt adni a magyar nyelv hivatalos oktatásának moldvai csángó falvakban.¹¹ Az ő meglátásuk szerint a csángók román eredetűek és a magyar tanításra vonatkozó szórványos kérvények csak a kárpát-medencei magyar törekvések lecsapódása, nem pedig igazi szülői szándék.

Milyen céllal és mit akarunk tanítani mi, magyar pedagógusok a moldvai csángó gyerekeknek?

A tanítás célja kettős lehet: minél szélesebb körben magyar alapélményt kell adni, aminek elégnek kell lenni ahhoz, hogy ha egy gyerek nem is vesz részt magyar nyelvű tanításban a későbbiekben, képes legyen saját maga eldönteni, hogy milyen identitást akar választani. Tehát ez esetben alternatívát nyújtunk, a román kultúra mellett magyar kulturális hatásokat is beindítunk. Ennek elsősorban élményszerűnek és pozitív megerősítő erejűnek kell lennie. Egy másik lehetséges cél a kiválasztás és továbbtanulás általi tudatos elitképzés. Kellő előkészítésre építve ez a variáns, amint látni fogjuk, a gyerek sorsát felnőtté válásáig intézményesen támogatja és figyelemmel kíséri. Ez igen komoly szakmai munkát jelent mind a gyerek, mind a tanár számára. Megvalósítását csakis a tutoriális rendszer teszi lehetővé.

A fenti két célnak megfelelően az oktatási tematika is tágul. A magyar ábécé tanításától hungarológiai ismeretek átadásáig mindenről szó kell eszen. Az oktatás különböző szintjein ezért a gyerek lesz a főszereplő, nem pedig a tanterv. A gyerek ritmusát kell követni a felkészítésben, és azok, de csakis azok, akik esetében ez a ritmus magától is felpörgetődik, azok vehetnek részt az elitképzésben.

És itt térnék rá annak a rendszernek a bemutatására, amelynek megvalósítása, figyelembe véve az adott lehetőségeket, meglátásom szerint elengedhetetlen követelménye a moldvai csángó gyerekek sikeres magyar nyelvű

11 A Dumitru Martinus Egyesület alakuló üléséről van szó, melyen e tanulmány szerzője is részt vett (inkognitóban). Ennek az Egyesületnek célja a csángóság román kultúrához való minél hamarabbi közelítése, azaz a teljes asszimiláció a többségi nemzetbe. Az Egyesület vezetői maguk is csángó emberek, a tagság pedig az egyház közreműködésével igen széles körűnek mondható és vajmi keveset tud az Egyesület tulajdonképpeni céljairól. Ennek az Egyesületnek céljait nyíltan, deklaráltan is támogatja a ma hatalmon levő román kormány, maga a kormányfő is leszögezte ezt nyilvános tévéinterjúban.

oktatásának. Az egész rendszer a magyar erőkre számít, hiszen a moldvai csángók esetében a román állami segítségre számítani egyelőre illúzió. Amennyiben valós esélyek lesznek a rendszer átgondolására, azonnali hatállyal bevonható a hivatalos oktatási forma is, amely csak erősítené az itt leírt folyamatot.

Óvodás kortól hatodik osztályig kizárólag csak otthon ajánlott a gyerekek oktatása. Meg kell szerveznünk minden fontosabb csángó faluban annak a lehetőségét, hogy iskolán kívül tanítható legyen a magyar nyelv. Bérelt házakban szakképzett, kint tartózkodó tanárok tanítják majd a gyerekeket. A 2001–2002-es tanévben kilenc faluban tudjuk ezt megszervezni. Itt a gyerekeket, koruk és nyelvtudásuk függvényében csoportokra osztja az illető tanár, és így foglalkozik velük. Lehetőség van ugyanakkor a felnőttekkel való foglalkozásra is. Az itt zajló oktatást egy meghatározott kerettanterv szerint szervezzük meg, de ennek a kerettantervnek minden egyes falu esetében a megfelelő stílusát, ritmusát a tanár alakítja ki. Hangsúlyozni szeretném, hogy ezek az oktatási pontok állandó kapcsolatban lesznek majd egymással, gyakori módszertani felkészítőket és beszélgetéseket fogunk szervezni. Reméljük, hogy csak ideiglenesen kell bérelt házakban folytatnunk ezt az oktatást, talán el fogjuk érni, hogy minden faluban kialakuljon egy-egy közösségi ház, amely majd ott-hont adhat az oktatási folyamatnak is, de ugyanakkor kellő felszereléssel lesz ellátva.

Az ilyen jellegű oktatás alapelveit, módszertanának lényegét a következőkben foglalhatnám össze:

1. A tanítás kitűzött célja, hogy egy tanév után a gyerekek ismerjék a magyar ábécét, tudjanak maguktól, önállóan írni és olvasni magyarul a maguk szintjén, illetve a megfelelő szinten egy év alatt észlelhető legyen beszéd-készségük javulása. Másodlagos cél a tanítás folyamatában az alapfokú hungarológiai ismeretek megtanítása, illetve a magyar nyelvű vallásos nevelés (imaszövegek, miserend, vallásos énekek stb.).

a. Az ábécé ismerete: II-VIII. osztályos tanulók számára előírt módszertanának lényege, hogy a már ismert román ábécéhez hasonlítva, megfigyeljük egyszer a magánhangzók esetében (rövid-hosszú), majd a mássalhangzók esetében (rövid-hosszú), hogy melyek egyeznek hangzásban és írásképből egyaránt, illetve melyek különböznek. Viszonylag gyorsan (az illető csoport fogékonyságától függően) végig lehet vizsgálni az ábécé egészét, majd az év hátralevő részében állandó gyakorlással rögzíteni kell az új ismereteket.

- b. Az íráskészség kialakítása az ábécé tanításával párhuzamosan zajlik, figyelniünk kell arra, hogy megfelelő mennyiségben írjanak le magyar szövegeket (másolás útján akár), hogy ne legyen idegen számukra az íráskép, majd fokozatosan figyeltetünk az írás helyességére. Kezdetben a gyerekeket nem javítjuk ki, csak ha (súlyos) hangzásbeli hibát ejtettek. Pl. nem javítjuk ki az a-o összetévesztését, hiszen a moldvai csángók nyelvében ezek igen közel álló hangzók, megkülönböztetésük sok gyakorlattal érhető el. A problémásabb hangok írása esetében külön gyakorlatokkal kell megerősíteni a gyerekek ismereteit. Minden esetben a lassú fokozatosság elvét kell alkalmazni, hogy ne tűnjön soknak, kuszának az elsajátított új ismerethalmaz.
- c. Az olvasáskészség az ábécé felületes ismerete után kezd kialakulni gyakorlás, gyakoroltatás révén. Kezdetben egyszerű, de szép hangzású verseken gyakorolunk közös erővel, oly módon, hogy mindenki recitálja azt. Egy-egy ilyen versike megzenésített változatát megtanulhatjuk énekelni még akkor is, ha nem mindenki érti tökéletesen annak tartalmát. Akár az íráskép esetében, a hangzás idegenségét kell elsőnek barátokozással alakítanunk (a gyerekek szeressék a magyar nyelv hangzását, dúdolgatva visszacsengjen számukra az). Az együttes olvasáshoz természetesen minden gyerek előtt szövegnek kell lennie (lehetőleg színes rajzocskákkal is ellátva). A szöveg bonyolultsága is fokozatosan növelhető, ez által a szókincs-gyarapítás problémáját is megkezdjük, hiszen a szövegben előfordulnak olyan szavak (mindig csak egy-két ilyen szó legyen!), amelyeket ők még nem ismernek (pl. nyelvújítási szavak, modern korban bekerült más szavak). Ajánlott ezeket egy szöszedetbe külön jegyeztetni velük.
- d. A beszédkésztség kialakításban a hangsúly a gyerek önbizalmának megadásán van: azok a gyerekek, akik értik a magyart, de ritkán beszélnek, vagy azok, akiknek csak a passzív nyelvtudása hordozza ezt a nyelvet, segítségünkkel megtanulhatnak önbizalommal szólni is, kezdetbe egy-két szavas feleleteket megfogalmazva, majd mondatokat szerkesztve.
2. A gyerekeket a tanítás folyamatában külön kell választani korosztály, illetve nyelvtudás szerint. Ajánlott csoportosítás:
- Óvodások és első osztályosok;
  - II-IV. osztályosok;
  - V-VIII. osztályosok;

- Felnőtt csoport: ott, ahol erre igény mutatkozik, csoport alakítható felnőttek számára is.

Annak függvényében, hogy a beiratkozás pillanatában milyen tudással rendelkezik már a gyerek, illetve, hogy mikor iratkozik be (hiszen sokan év közben jelentkeznek), valamint, hogy egy-egy gyerekeknek milyen a tanulmányi előmenetele a tanfolyam előrehaladtával meg lehet különböztetni kezdő és haladó csoportokat.

Az óvodásokat és első osztályosokat lehetőleg szakképzett óvónőnek kell tanítania, ahol erre nincsen lehetőség, ott pedig a tanárnak kell óvodai módszerekhez nyúlva velük foglalkoznia. Ebbe a csoportba a magyar nyelv tanulására nagyon fogékony korú gyerekek kerülnének, akikben még nincsenek előítéletek, illetve akiket az iskolában sem tudnak még rossz irányba befolyásolni, továbbá az első osztályosok, mert ők még nem ismerik a román ábécét. Később alapvetően a román ábécé ismeretére alapoznánk, azzal összehasonlítva tanítanánk a magyart is.

3. Alapelv kell, hogy legyen – mivel fakultatív oktatási folyamatról van szó –, hogy a gyerekek akarjanak az órákra eljárni, azokon jól érezzék magukat.

4. Ellenjavallt az oktatás menetében a frontális oktatási módszer alkalmazása, mely az új anyag leadását mintegy adatközlésként kezeli: kreatív, szórakoztató együttműködés kell szülessen diák és tanár közt minden egyes megtartott foglalkozás alkalmával.

5. Hangsúlyosan jelen kell lennie a nevelési jellegnek is: főleg azokat a gyerekeket, akik majd magyar iskolába, magyar tannyelvű osztályokba kerülnek, fel kell készítenünk egy számukra idegen, magyar környezetet jellegré.

6. A helyi hagyományok megismertetése, megtanítása is prioritást kell élvezzen, ez helyi énekesekkel, zenészekkel minden faluban megszervezhető.

Itt tehát a legfontosabb szempont az, hogy pozitív megerősítést érijünk el a gyerekeknél: legyen kedvük hozzá (játékosság), legyen élmény számukra (felkészültség), meggyőződjenek arról, hogy az általuk beszélt nyelv magyar nyelv (pozitív visszajelzés), megismerjék a magyar kultúrának olyan elemeit is, amelyeket eddig nem ismerhettek (hungarológiai ismeretek, kirándulások, versenyek stb.), illetve fokozatosan felkészüljenek mindezek által egy teljes magyar nyelvű képzésben való részvételre.

A hatodik osztályos diákokkal kezdődően elindítható – felkészültségük, családi helyzetük, rátermettségük stb. alapján – a diákok kiválasztása és magyar iskolába küldése valahova Erdélybe.

Amennyiben VI.–VII. osztályos tanulókat választunk ki és küldünk valahova magyarul tanulni, ez esetben elsődleges szempont a célállomás fogadókészsége. Amennyiben a jövőben pedagógiailag, infrastruktúra szempontjából Gyimesfelsőlokon kialakul egy ilyen központ, természetesen oda fogjuk irányítani a gyerekeket. Úgy gondolom, hogy a gyerekek felvétele egy ilyen iskolába VI.–VII. osztályos korban a következő feltételekkel történhet:

1. Lehetőleg azokból a falvakból kerüljön ki, ahol már létezett a fent vázolt magánoktatási forma, a gyerek rendelkezzen az illető tanár ajánlásával.

2. Vegyen részt anyanyelvi előkészítő táborban a beiratkozása előtti nyáron. Ezt a tábort szakképzett tanárok segítségével kell megszervezni, időtartama legyen legalább egy hónap. Ez alatt minden tantárgyból, amelyet majd tanulni fog az iskolában, hallgasson leckéket magyarul is: így elsajátíthatja a megfelelő szakkifejezéseket, de tárgyi tudását is elmélyítheti. A táborban részt vevő gyerekeket tesztelni kell a tábor végén és a tesztek alapján, illetve a tanárok döntése alapján juthat majd be egy gyerek az illető magyar nyelvű iskolába.

Cikluszáró (VIII. és XII.) osztályokba nem jelentkezhetnek gyerekek.

Kilencedik osztállyal kezdődően az eljárás ugyanaz lehet mint a kisebbekkel, de ez esetben már nem beszélhetünk központról: minden diákot érdeklődésének és képességének megfelelően olyan iskolába kell irányítanunk, ahol a diák megállhatja helyét. Így akár a gyimesfelsőlóki központból, akár Moldvából kerül valamely gyerek kilencedik osztálytól kezdődően magyar tannyelvű intézménybe, annak meg kell adni az esélyt, hogy szakmunkásképzőbe, elméleti líceumba, különböző szakprofilú iskolákba iratkozhasson be.

A magyar iskolába bekerült csángó diák esetében két fő szempontnak kell érvényesülnie:

1. Meg kell kapnia tanulmányai során legalább az első két évben a napi plusz foglalkozást, amelyet szaktanároknak kell tartani.

2. Kikerülése pillanatától mellé kell rendelnünk erre külön fizetett nevelőt, *tutort*, aki életének alakulását figyeli, gondjait ismeri, segíteni tud tanulmányai befejezéséig, egyszerűen: sorsát nyomon követi.

Erre a körülményekről óvatosságra éppen azért van szükség, hogy egyetlen gyereket se veszítsünk el a folyamat közben, mert ez a gyerek számára a tanulmányai végleges befejezésével, sorsában beállt töréssel lenne egyenlő. Olyan

élményben részesítené a gyereket, amely a későbbiekben éppen a magyarság ellen hangolná őt, semmint hogy a magyarság szószólója legyen közösségében (negatív kompenzáció).

Következő lépés lehet az érettségi utáni egyetemi képzés, amely szintén szabadon választható kell legyen a diák számára: felkészültsége és képességei szerint akár romániai magyar egyetemen, akár Magyarországon megtörténhet.

Természetesen a rendszer anyagi költségeit is ki kell dolgozni. Amennyiben nem sikerül fedezni a teljes költséget, inkább a gyereklétszámról kell lemondani, de a csökkentés soha ne érintse az oktatás minőségének gyengülését. Ugyanígy garanciát kell keresnünk arra is, hogy a támogatás hosszú távon is létezzen. Oktatási programról, rendszerről lévén szó – gondolom – különösebb oktatáseméleti ismeretek nélkül is könnyen belátható, hogy csakis akkor lehet eredményes a munkánk, ha annak van legalább egy 5–8 éves biztonságos támogatottsága. Ezt a támogatottságot pedig intézményesíteni kell, anélkül, hogy minden pedagógust, minden civil szervezetet állandó stresszre és koldulásra ítélnénk.

A rendszer jó működése céljából létre kell hoznunk egy olyan oktatási bizottságot, amelynek a támogatási politika által minden csángóoktatással foglalkozó romániai civil, egyházi vagy állami szervezetet alá kell rendelni. Természetesen ezt a bizottságot a támogatókon túl éppen a rendszerben dolgozó tanárok és vezetők kell alkossák.

Bízom benne, hogy sikerül a kaotikus összevisszaság helyett olyan rendszert kialakítani, olyan oktatási folyamatokat beindítani, amelyeknek főszereplője és nyertese is a moldvai csángó diák lesz. És bízom abban is, hogy az az ország, amelynek mi kisebbségi állampolgárai vagyunk, belátja előbb-utóbb, hogy a csángók magyar nyelvi oktatása európai érték, Románia egyik gazdagsága továbbéltetésének elengedhetlenül fontos eleme.

BIBLIOGRÁFIA

- Borbáth Erzsébet – Eröss Péter: *Általános tájékoztató az Erdélyben tanuló moldvai csángómagyar gyermekek anyanyelvi oktatásáról és neveléséről*. Csíkszereda, Domokos Pál Péter Alapítvány 1–2. 1993
- Borbáth Erzsébet (szerk.): *Szebb falu földön; moldvai csángó gyerekek vallomásai a szülőföldről*. Csíkszereda, József Attila Általános Iskola 1990–1994. 1994a

- Borbáth Erzsébet: A moldvai csángó gyerekek kétnyelvűsége. In: *Édes anyanyelvünk* 1. sz. 1994b
- Csapó György: Hogyan ásta alá Fehér Kati az államrendet... In: *Erdélyi Napló* 1994. júl. 6.
- Hegyeli Attila: Hat nemzetiség egyetlen faluban? Egy moldvai csángó falu etnikai identitásáról. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkből*. Magyarágkutató könyvtára XXIII. Kiadja a Teleki László Alapítvány. Bp. 2000. p. 83–96.
- Gazda Árpád: Általános európai ügy a csángóké. In: *Krónika*, 2001. dec. 29.
- Kapalo James: Közelebb a csángókhoz. In: *Művelődés* 1993/3. p. 30–31.
- Pálfy Zoltán: Moldvai csángó diákok erdélyi iskolákban. In: *Regio* 3–4. sz. Budapest. 1997 p. 58–79.
- Sylvester Lajos: Csupa csapás az élet. Az elsorvadt moldvai magyar oktatás és a csángó szétraajzások emlékkönyve. Sepsiszentgyörgy. 2000
- Vincze Gábor: In: Pozsony Ferenc szerk.: *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkből*. Magyarágkutató könyvtára XXIII. Kiadja a Teleki László Alapítvány. Bp. 2000 p. 203–210.

ATTILA HEGYELI

About the Hungarian language teaching need of the csangos (Hungarian speaking native of Moldavia)

According to the author of the study, the Hungarian language teaching process of the csango children is a deeply politicized problem: the situation was the same in the 1950' and after 1990. The secondary teachers are still obliged to teach the Hungarian language to the csango children outside the borders of the school in their native country and beside of the willingness of the parents, it is still not possible to study in the Romanian governmental state school. The author of the study says that the officials make everything possible to stop this Hungarian language teaching form.

The author presents the antecedents of the present situation and then speaks about the chances and possibilities of the Hungarian language teaching. In the author's opinion, the Hungarian language teaching for the csango youth would be possible only with the help of Hungary because the Romanian state help is just an illusion.